

Metoda ELECTRE TRI

Most slides courtesy of Robert Susmaga 😊

Metoda ELECTRE TRI

- Charakterystyka metody ELECTRE TRI
  - rozwiązuje problematykę β
  - realizuje model relacyjny
    - implementowane relacje pomiędzy wariantami: P, I, R ($\succ$, $\sim$, ?)
  - wymagane dane
    - **tabela informacyjna (warianty, kryteria)**
    - **informacja preferencyjna od decydenta:**
      - wagi kryteriów
      - profile separujące b_t (służące do zdefiniowania klas jakości)
      - parametry charakteryzujące profile na poszczególnych kryteriach: progi nierozróżnialności q_i^t , preferencji p_i^t , veto v_i^t ; progi stałe, ale podawane przez decydenta osobno dla każdego profilu (zatem ich wartość można uzależnić od wartości profilu na danym kryterium)
    - próg odcięcia λ
  - aparat matematyczny
    - przekształcenia algebraiczne

Metoda ELECTRE TRI

- Zadaniem metody ELECTRE TRI jest posortowanie wariantów (czyli przydzielenie ich do ustalonych z góry klas jakości) – problematyka β
  - klasy te są zdefiniowane niezależnie od wariantów
- Problemy typu β powinny być formalnie odróżniane od problemów typu γ ; wprowadzie elementem wspólnym obu problematyk jest wprowadzenie pewnego uporządkowania do zbioru wariantów, ale
  - w problematyce γ uporządkowanie to wynika z porównania wariantów pomiędzy sobą
  - w problematyce β uporządkowanie to wynika z porównania wariantów z przyjętymi definicjami klas

Metoda ELECTRE TRI – ogólna idea

- Idea podziału na klasy
  - historycznie:
    - podział na 3 klasy jakości, np. warianty dobre, niedobre i pośrednie (po uporządkowaniu klas wg jakości – rosnąco: niedobre, pośrednie, dobre)
  - w obecnej wersji liczba klas jest dowolna
  - interpretacja jakości klas:
    - w stosunku do klas istnieje zawsze jasno określona preferencja decydenta: im wyższa klasa tym lepiej (**decydent preferuje warianty z wyższych klas nad warianty z niższych klas**)
- O klasach zakłada się, że są od siebie oddzielone możliwymi do zdefiniowania wartościami granicznymi
  - definiowanie wartości granicznych jest zadaniem decydenta
  - wartości graniczne definiuje się dla każdego kryterium z osobna

Metoda ELECTRE TRI – przykład

- Przykłady sortowania wariantów (podziału na klasy)
  - przykład 1.: wstępna ewaluacja kandydatów
    - trzy klasy:
      - C_1 : „odrzuceni”, C_2 : „do rozstrzygnięcia”, C_3 : „przyjęci”
  - przykład 2.: wystawianie ocen końcowych
    - sześć klas:
      - C_1 : „ndst”, C_2 : „dst”, C_3 : „dst+”, C_4 : „db”, C_5 : „db+”, C_6 : „bdb”
- Warianty są opisane wartościami na kryteriach
  - w pierwszym przykładzie będziemy oceniać kandydatów na podstawie 3 kryteriów: oceny z matematyki, fizyki i j.angielskiego

Uwaga: w takim przypadku kryteria mają identyczne przedziały zmienności – bo są to oceny, np. ze świadectwa – ale wiemy, że w ogólności kryteria mają różne jednostki i przedziały zmienności

Metoda ELECTRE TRI – przykład cd.

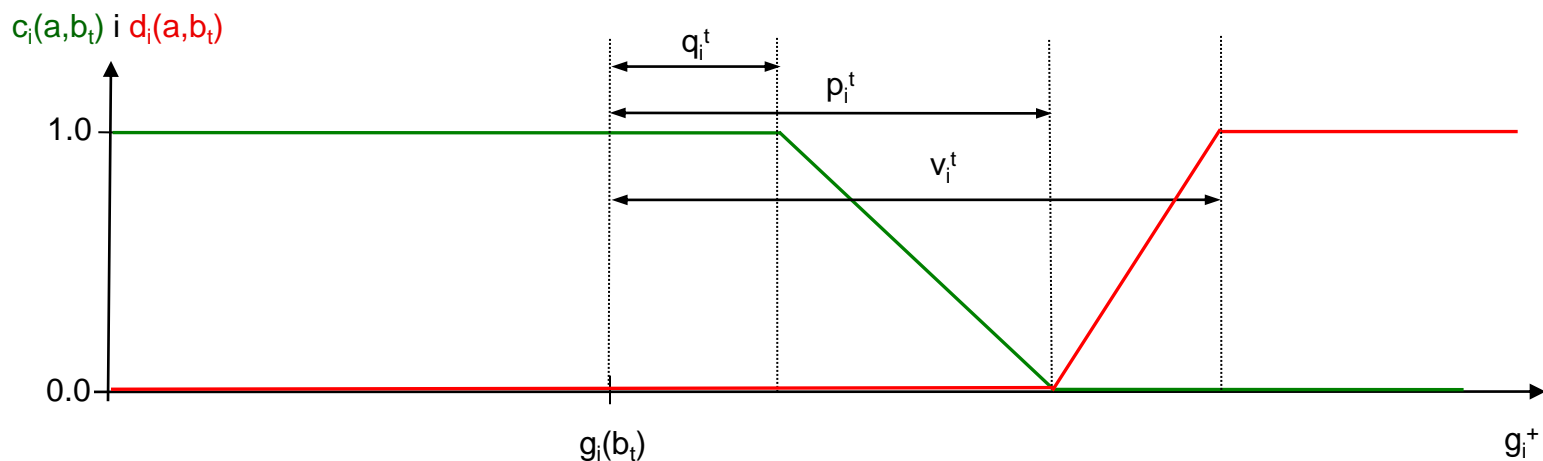
- Definiowanie klas (przykład sortowania kandydatów)
  - każdy wariant ma być przydzielony do jednej z trzech klas
    - C_1 : „odrzuceni”, C_2 : „do rozstrzygnięcia”, C_3 : „przyjęci”
  - rolę kryteriów pełnią np. oceny uzyskane w szkole średniej
    - matematyka, fizyka i angielski
  - klasy definiuje się ustalając ich „dolne” granice
    - klasa najwyższa C_3 : aby znaleźć się w klasie „przyjęci” kandydat musi wykazać się przynajmniej następującymi ocenami:
      - „db+” z matematyki, „db” z fizyki, „db” z angielskiego
    - klasa pośrednia C_2 : aby znaleźć się w klasie „do rozstrzygnięcia” kandydat musi wykazać się przynajmniej nast. ocenami:
      - „db” z matematyki, „dst+” z fizyki, „db” z angielskiego
    - klasa najniższa C_1 : zawiera warianty, które nie zostały przydzielone do żadnej z powyższych klas („nieprzyjęci”)

Metoda ELECTRE TRI – profile

- Powstałe w powyższy sposób granice pomiędzy klasami nazywane są profilami
  - w poprzednim przykładzie wystąpiły dwa profile:
    - b_1 : (db, dst+, db) – oddziela klasę C_1 od C_2
    - b_2 : (db+, db, db) – oddziela klasę C_2 od C_3
  - specyfikacja profilu bardzo przypomina specyfikację wariantu
    - aby zdefiniować wariant trzeba podać wartości opisujące go na każdym kryterium z osobna
  - i analogicznie:
    - **aby zdefiniować profil trzeba podać wartości opisujące go na każdym kryterium z osobna**
  - oznacza to, że zdefiniowany profil wygląda identycznie jak zwykły wariant (choć nie jest dostępnym wyborem dla decydenta)
  - **można zatem badać istnienie relacji przewyższania między parami: wariant – profil, profil – wariant** (testami zgodności oraz niezgodności – **prawie** identycznie jak w ELECTRE Is)

Metoda ELECTRE TRI – test niezgodności

- Nowy sposób wyznaczania wartości współczynników niezgodności $d_i(a, b_t)$ (oraz oczywiście $d_i(b_t, a)$):
  - współczynnik d_i jest zdefiniowany z wykorzystaniem progów p i v
    - **rozszerzenie w stosunku do ELECTRE Is**
  - przykładowy wykres dla kryterium g_i typu koszt (!):

- współczynnik zgodności c_i jest zdefiniowany z wykorzystaniem q i p
  - **identycznie jak w ELECTRE Is**

Metoda ELECTRE – macierze

- Relacja przewyższania pomiędzy wariantami i profilami
  - podstawową różnicą pomiędzy metodami ELECTRE Is i ELECTRE TRI jest to, że:
    - w ELECTRE Is wykonuje się testy zgodności i niezgodności dla każdej pary wariant – wariant
      - wyniki można więc zamieścić w macierzy kwadratowej o rozmiarach $m \times m$, gdzie m jest liczbą wariantów
    - w ELECTRE TRI wykonuje się testy zgodności i niezgodności dla każdej pary wariant – profil, profil – wariant
      - wyniki trzeba więc zamieścić w dwóch macierzach o rozmiarach: $m \times p$ i $p \times m$, gdzie m jest liczbą wariantów a p liczbą profili

Uwaga: różnica dotyczy też samej definicji relacji przewyższania, która w metodzie ELECTRE TRI jest ogólniejsza, chociaż – z technicznego punktu widzenia – można by wykorzystać dowolną definicję relacji przewyższania, także tę wykorzystywaną w ELECTRE Is

Metoda ELECTRE TRI – agregacja

- Uogólnienie definicji relacji przewyższania
  - w ELECTRE TRI uogólniono metodę ustalania relacji przewyższania w ten sposób, że składające się na definicję tej relacji współczynniki $d_i(a,b)$ mogą przyjmować wartości z przedziału $\langle 0, 1 \rangle$
    - w ELECTRE Is przyjmowały one wartości ze zbioru $\{0, 1\}$
  - uogólnienie to wymaga innej formy agregowania współczynników $d_i(a,b)$ (a tym samym określania relacji aSb)
    - w ELECTRE Is odbywało się to z wykorzystaniem zagregowanego współczynnika $D(a,b)$
  - w ELECTRE TRI współczynnik **wiarygodności przewyższania** $\sigma(a,b)$ – będący odpowiednikiem $S(a,b)$ z ELECTRE Is – zależy od $C(a,b)$ i od współczynników $d_i(a,b)$
  - cząstkowe współczynniki niezgodności $d_i(a,b)$ (czasami też zapisywane jako $D_i(a,b)$) są bezpośrednio agregowane do $\sigma(a,b)$, a nie do $D(a,b)$ (wartości $D(a,b)$ w ogóle się nie oblicza!)

Metoda ELECTRE TRI – agregacja cd.

- Uogólnienie definicji relacji przewyższania, cd.
  - wzór definiujący współczynnik wiarygodności przewyższania $\sigma(a,b)$:

$$\sigma(a,b) = C(a,b) \cdot \left(\prod_{i: d_i(a,b) > C(a,b)} \frac{1 - d_i(a,b)}{1 - C(a,b)} \right)$$

- **uwaga:** „ $i: d_i(a,b) > C(a,b)$ ” oznacza, że iloczyn ilorazów w powyższym wzorze jest budowany tylko dla tych współczynników $d_i(a,b)$, które mają wartość większą niż $C(a,b)$
- zbudowane w ten sposób ilorazy są liczbami mniejszymi od 1 (dlaczego?), w rezultacie wartość $\sigma(a,b)$ zostaje odpowiednio pomniejszona
- jeżeli na którymkolwiek kryterium współczynnik niezgodności $d_i(a,b)=1$, to znajdzie veto i współczynnik $\sigma(a,b)$ przyjmie wartość 0 (dlaczego?)
- na podstawie obliczonego współczynnika $\sigma(a,b)$ oraz progu odcięcia λ zachodzenie relacji przewyższania S określa się następująco:
  - aSb wtedy i tylko wtedy gdy $\sigma(a,b) \geq \lambda$
  - $\neg aSb$ wtedy i tylko wtedy gdy $\sigma(a,b) < \lambda$

Metoda ELECTRE TRI – oznaczenia

- W ogólności stosuje się oznaczenia

- $p+1$ klas: $C_1, C_2, \dots, C_{p+1}$

- C_1 : klasa najgorsza
- C_{p+1} : klasa najlepsza

- p profili: $b_1, b_2, \dots, b_p$

- b_1 : oddziela klasę C_1 od C_2
- b_2 : oddziela klasę C_2 od C_3
- itd., ogólnie:
- b_t : oddziela klasę C_t od C_{t+1}

(jest istotne, że liczba klas jest większa o jeden od liczby profili

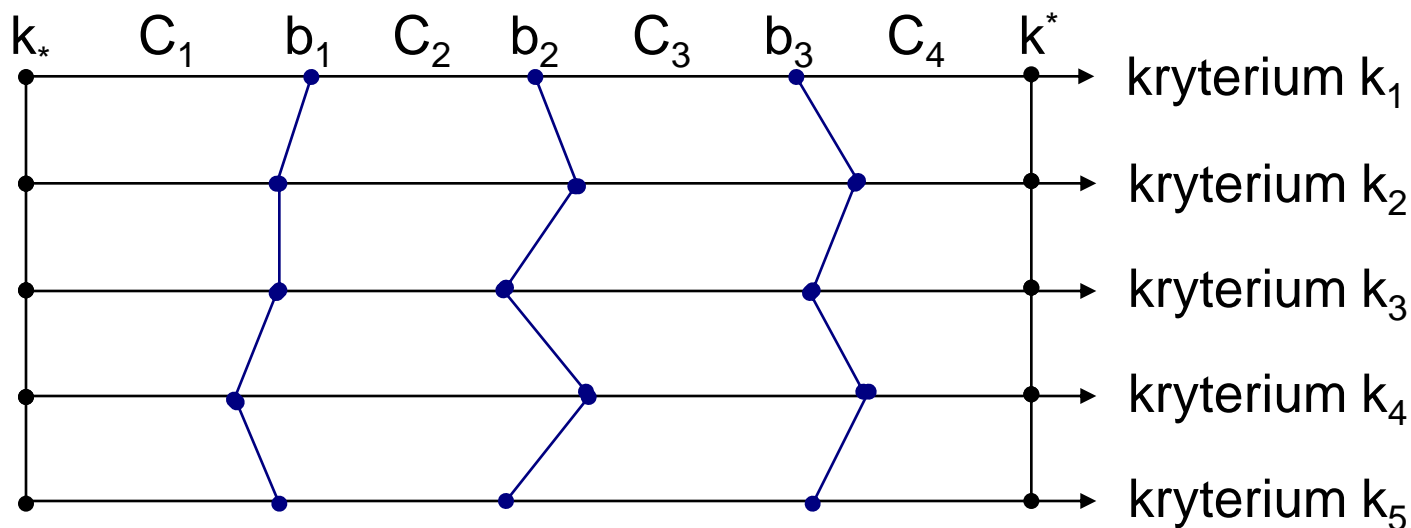
uwaga: ilustracja zamieszczona w mat. wykładowych wprowadza zbędny profil skrajnie prawy – nie definiuje się go w naszym software!)

- konsekwencją takiego oznaczenia jest to, że:

- klasa C_1 jest ograniczona wartościami najgorszymi i profilem b_1
- każda z klas $C_2, C_3, \dots, C_p$ jest ograniczona dwoma profilami
- klasa C_{p+1} jest ograniczona profilem b_p i wartościami najlepszymi

Metoda ELECTRE TRI – ilustracja

- Schemat demonstrujący klasy i profile
  - założmy istnienie czterech klas: C_1 , C_2 , C_3 i C_4 oddzielonych od siebie trzema profilami b_1 , b_2 i b_3 na pięciu kryteriach k_1, k_2, k_3, k_4 i k_5

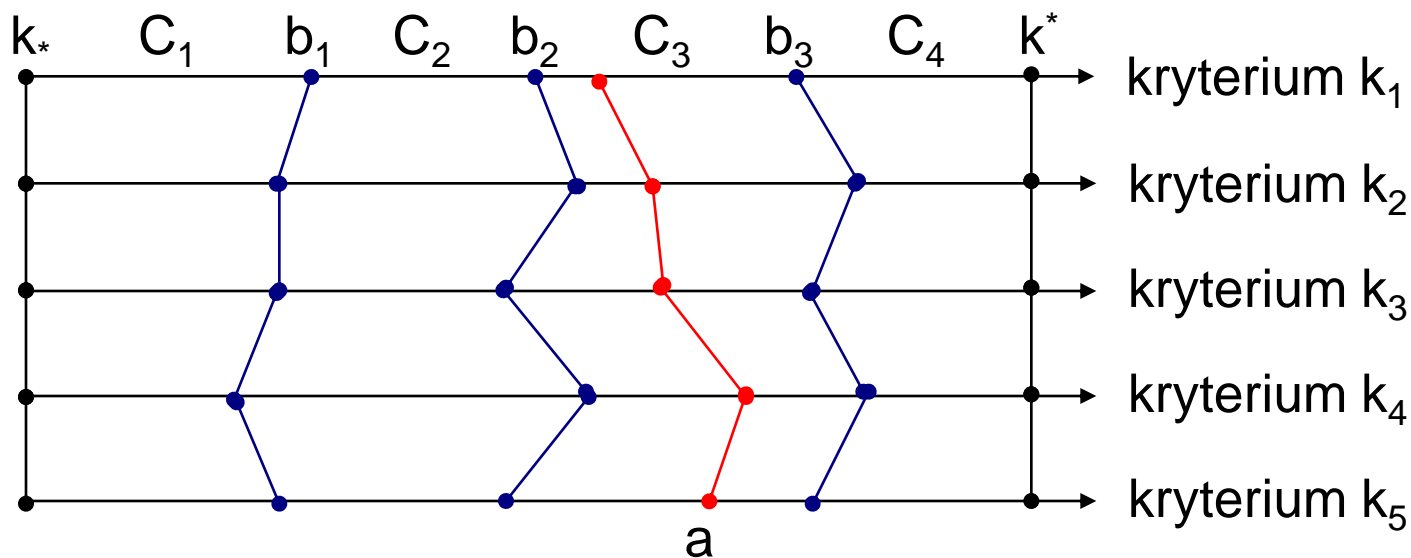

Uwaga: Schemat ten abstrahuje od typu kryterium dzięki temu, że najmniej korzystne wartości (oznaczenie: k_*) danego kryterium przedstawiono z lewej, a najbardziej korzystne (oznaczenie: k^*) z prawej strony

czyli kryteria **kosztowe mają na osiach wartości ustawione **malejąco!****

Metoda ELECTRE TRI – ilustracja cd.

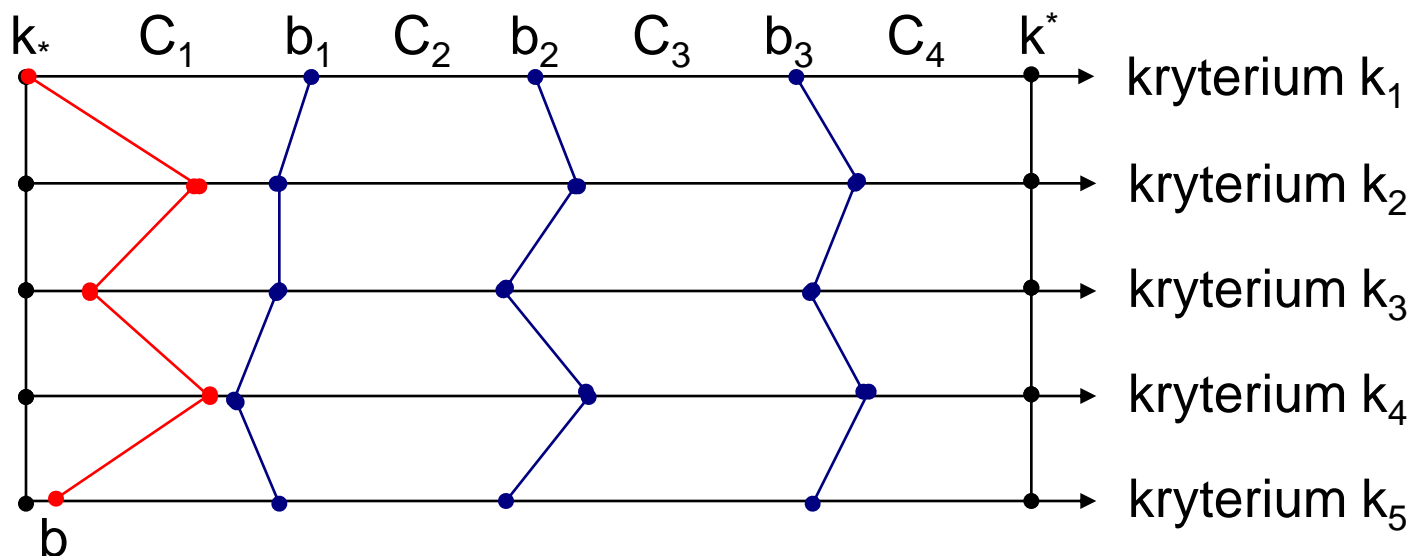
- Działanie metody ELECTRE TRI
  - działanie to polega na porównywaniu ze sobą profili i wariantów
    - zadanie: przydziel wariant a do odpowiedniej klasy

- rozwiązanie: wariant a powinien zostać przydzielony do klasy C_3 , na co wyraźnie wskazuje jego „położenie” pomiędzy profilami b_2 a b_3

Metoda ELECTRE TRI – ilustracja cd.

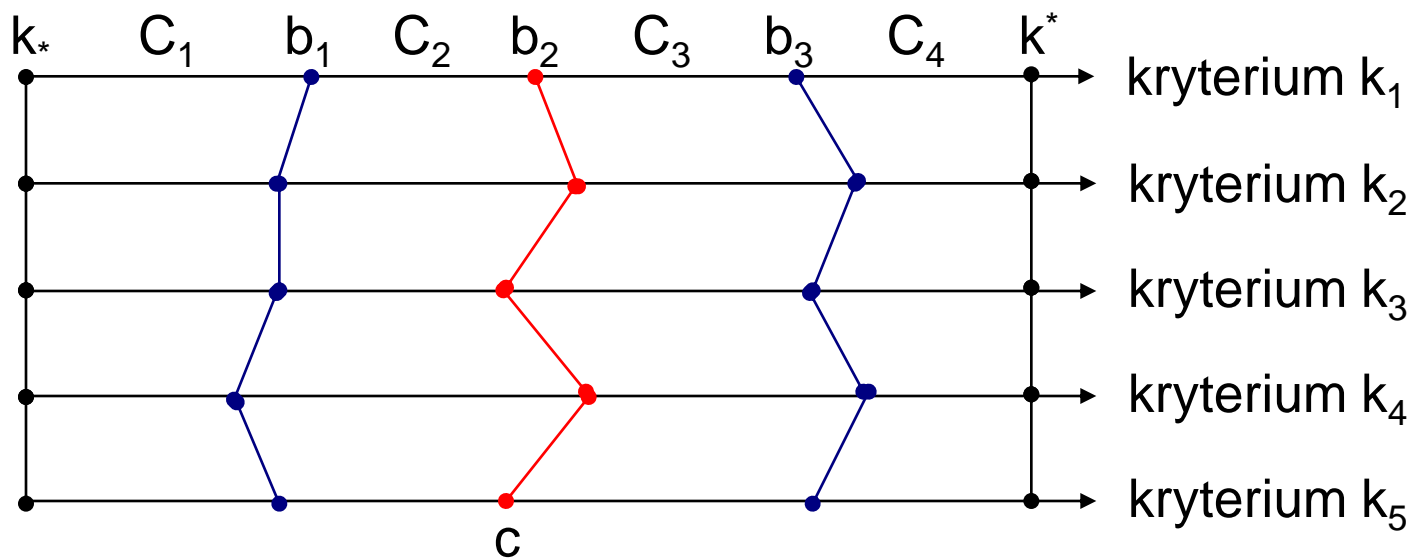
- Działanie metody ELECTRE TRI, cd.
  - sytuacja analogiczna do poprzedniej:
    - zadanie: przydziel wariant b do odpowiedniej klasy

- rozwiązanie: wariant b powinien zostać przydzielony do klasy C_1 , na co wyraźnie wskazuje jego „położenie na lewo” od profilu b_1

Metoda ELECTRE TRI – ilustracja cd.

- Działanie metody ELECTRE TRI, cd.
  - sytuacja trudniejsza:
    - zadanie: przydziel wariant c do odpowiedniej klasy

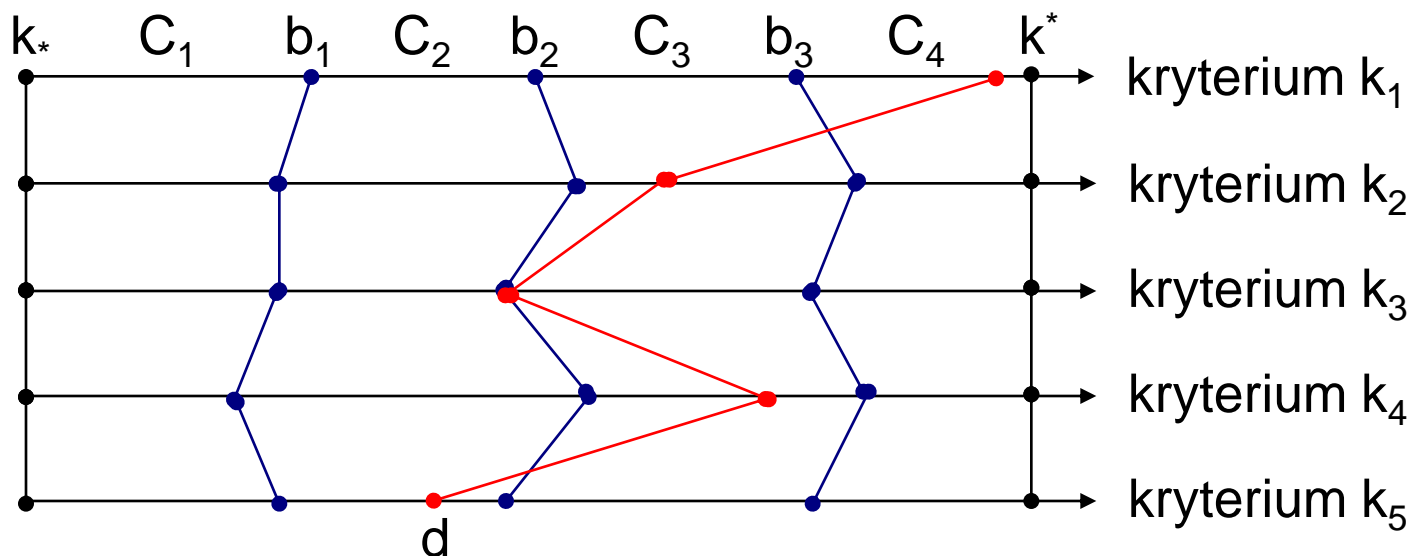

- wariant c charakteryzuje się takimi wartościami jak profil b_2 ; powstaje pytanie: do której klasy powinien być przydzielony?

Metoda ELECTRE TRI – ilustracja cd.

- Działanie metody ELECTRE TRI, cd.
  - sytuacja jeszcze trudniejsza:
    - zadanie: przydziel wariant d do odpowiedniej klasy

- wariant d charakteryzuje się wartościami przynależącymi do różnych klas; pytanie: do której powinien być przydzielony?
- by to orzec trzeba wziąć pod uwagę wagi kryteriów i szerokości progów

Metoda ELECTRE TRI – schemat postępowania

- Formalny schemat postępowania implementowany w metodzie ELECTRE TRI
  - porównywanie wariantów z profilami przyjmuje formę poszukiwania relacji pomiędzy wariantami a profilami
  - poszukiwanymi ostatecznymi relacjami są rozważane wcześniej (patrz: prezentacja ELECTRE Is – slajd 11):
    - preferencja ($P, \succ$)
    - nierozróżnialność ($I, \sim$)
    - nieporównywalność ($R, ?$)
  - na podstawie wyznaczonych relacji występujących między wariantami a profilami określa się przydział wariantów do odpowiednich klas

Metoda ELECTRE TRI – relacje

- Wzajemne położenia wariantów i profili na schemacie oraz występowanie konkretnych relacji jest ze sobą w pewien sposób powiązane – w dużym uproszczeniu:
  - stwierdzenie, że pomiędzy wariantem x a profilem b_t zachodzi relacja P w postaci xPb_t oznacza, że wariant jest preferowany od profilu (wariant „leży na prawo” od profilu)
  - stwierdzenie, że pomiędzy wariantem x a profilem b_t zachodzi relacja P w postaci b_tPx oznacza, że profil jest preferowany od wariantu (wariant „leży na lewo” od profilu)
  - stwierdzenie, że pomiędzy wariantem x a profilem b_t zachodzi relacja I (tzn. xIb_t , równoważne z b_tIx) oznacza, że wariant jest nierozróżnialny z profilem (wariant „leży blisko lub na” profilu)
  - stwierdzenie, że pomiędzy wariantem x a profilem b_t zachodzi relacja R (tzn. xRb_t , równoważne z b_tRx) oznacza, że wariant jest nieporównywalny z profilem (wariant „przecina” profil)

Metoda ELECTRE TRI – relacje cd.

- Specyfika zapisywania relacji w metodzie ELECTRE TRI
  - macierze przechowujące relacje są prostokątne (a tym samym niesymetryczne), przy czym wiersze tych macierzy reprezentują warianty, a kolumny – profile
  - przykładowa poniższa macierz przedstawia relacje pomiędzy wariantami x i y a profilami b_1 , b_2 i b_3

	b_1	b_2	b_3
x	P	R	R
y	P	I	???

– relacje dla wariantu x

xPb_1 , xRb_2 , xRb_3

– relacje dla wariantu y

yPb_1 , ylb_2 , b_3Py

- powstaje pytanie, jak w tej macierzy zapisać informację, że profil jest preferowany nad wariant (a nie wariant nad profil) – przykładowo relacja ta zachodzi pomiędzy profilem b_3 a wariantem y
  - uwaga: wpisanie P oznaczałoby zachodzenie relacji yPb_3 a nie b_3Py !
  - dlatego stosowaliśmy czasami trochę niewygodne oznaczenie P^{-1} lub P^-

Metoda ELECTRE TRI – relacje cd.

- Warto stosować alternatywne oznaczenia ($\succ$, $\sim$, $?$)
  - każdy z trzech poniższych (równoważnych sobie) zapisów
 aPb $a>b$ $b<a$
oznacza, że a jest preferowane nad b
  - macierz wypełniona z użyciem alternatywnych oznaczeń:

	b_1	b_2	b_3
x	$\succ$	$?$	$?$
y	$\succ$	$\sim$	$\prec$

- relacje dla wariantu x
 xPb_1, xRb_2, xRb_3 , inaczej: $x>b_1, x?b_2, x?b_3$
- relacje dla wariantu y
 yPb_1, yIb_2, b_3Py , inaczej: $y>b_1, y\sim b_2, y<b_3$

Metoda ELECTRE TRI – sortowanie wariantów

- Sortowanie wariantów – podejście intuicyjne
  - po ustaleniu relacji pomiędzy wariantami a profilami przydział wariantów do klas jest intuicyjnie jasny w wielu przypadkach (ale nie wszystkich)

	b_1	b_2	b_3
a	$\succ$	$\succ$	$\prec$
b	$\succ$	$\succ$	$\succ$
c	$\prec$	$\prec$	$\prec$
d	$\succ$	$\sim$	$\prec$
e	$\succ$	$\succ$	?
f	?	?	?

→ klasa C_3 (a „leży” pomiędzy b_2 i b_3)

→ klasa C_4 (b „leży” na prawo od b_3)

→ klasa C_1 (c „leży” na lewo od b_1)

→ klasa C_3 (d „leży” na profilu b_2)

→ klasa C_3 albo C_4 (e „przecina” profil b_3)

→ klasa C_1, C_2, C_3 albo C_4
(f „przecina” wszystkie profile)

Metoda ELECTRE TRI – sortowanie wariantów

- Sortowanie wariantów – podejście formalne
  - formalny system przydzielania wariantów do klas jednoznacznie rozwiązuje (możliwe do rozwiązania) sytuacje konfliktowe wynikające z niejasności wnoszonych przez zachodzące relacje
    - relacja preferencji nie wnosi żadnych niejasności
    - relacja nierozróżnialności wnosi łatwe do wyjaśnienia niejasności
      - istota niejasności: co robić z wariantem, który jest nierozróżnialny z b_t ?
      - rozwiązanie: wariant nierozróżnialny z b_t można traktować jak identyczny z b_t (dzięki tolerancji implikowanej na etapie definiowania relacji S przez progi nierozróżnialności q_i), a wariant identyczny z b_t należy przydzielać do klasy C_{t+1} (co wynika z definicji klasy/profilu)
        - » przypomnienie: np. klasę C_4 definiuje się tak, aby przydzielone do niej zostały warianty charakteryzujące się wartościami co najmniej następującymi: (i tu wymienia się wartości stanowiące definicją profilu b_3)
    - relacja nieporównywalności wnosi niejasności, których nie rozwiązuje się jednoznacznie w metodzie ELECTRE TRI

Metoda ELECTRE TRI – sortowanie wariantów

- Sortowanie wariantów – podejście formalne cd.
  - występowanie **nieporównywalności** pomiędzy wariantem a profilem b_t oznacza, że **istniejące dane nie pozwalają na jednoznaczne zadecydowanie, czy wariant ten powinien być przydzielony do klasy C_t czy do C_{t+1}**
    - im więcej nieporównywalności tym większa niepewność przydziału
  - aby dać temu wyraz, metoda implementuje dwie różne procedury
    - **procedurę pesymistyczną przydziału**
    - **procedurę optymistyczną przydziału**
  - obowiązuje zasada: **procedura optymistyczna nigdy nie przydziela do klas niższych niż procedura pesymistyczna!**
    - jeżeli tak jest, to prawdopodobnie błędnie zdefiniowano klasy/profile, a jeszcze bardziej prawdopodobnie – „ręcznie” dokonano błędnego przydziału
  - gdy wynikowe przydziały się różnią, ostateczną decyzję o przydziale musi dokonać decydent (niezgodność taka sygnalizuje występowanie pewnych niejednoznaczności)

Metoda ELECTRE TRI – sortowanie wariantów

- Definicje procedur przydziału

- **Procedura pesymistyczna**

By przydzielić wariant x do jednej z $p+1$ klas wykonuj:

Dla $t =$ kolejno $p, p-1, \dots, 1$ określ relację pomiędzy x i profilem b_t
jeżeli relacją tą jest $>$ lub $\sim$, to przydziel wariant x do klasy C_{t+1}
Jeżeli nigdzie nie wystąpiła relacja $>$ ani $\sim$, to przydziel x do C_1

- **Procedura optymistyczna**

By przydzielić wariant x do jednej z $p+1$ klas wykonuj:

Dla $t =$ kolejno $1, 2, \dots, p$ określ relację pomiędzy x i profilem b_t
jeżeli relacją tą jest $<$, to przydziel wariant x do klasy C_t
Jeżeli nigdzie nie wystąpiła relacja $<$, to przydziel x do C_{p+1}

Metoda ELECTRE TRI – rozwiązanie

- Przykładowe przydziały dokonane przez procedury – pesymistyczną i optymistyczną

	b_1	b_2	b_3	Pes	Opt
a	$\succ$	$\succ$	$\prec$	C_3	C_3
b	$\succ$	$\succ$	$\succ$	C_4	C_4
c	$\prec$	$\prec$	$\prec$	C_1	C_1
d	$\succ$	$\sim$	$\prec$	C_3	C_3
e	$\succ$	$\succ$	?	C_3	C_4
f	?	?	?	C_1	C_4

Uwaga: przydzielamy warianty **do klas C_t** – nigdy do profili!